

KWADRYKI - ELEMENTY TEORII Z PRZYKŁADAMI

KWADRYKI

Przedmiotem naszych rozważań będą pewne szczególne struktury geometryczne (uogólnione hiperpowierzchnie) w euklidesowej przestrzeni afinicznej $\mathbb{E}^n \equiv \mathbb{R}^n$, modelowanej na euklidesowej przestrzeni kwadratowej (\mathbb{R}^n, δ) , $\delta = \sum_{i=1}^n e^i \otimes e^i$ (w której zapisie $\{e^i\}^{i \in \overline{1, n}}$ jest bazą dualną względem bazy standardowej w \mathbb{R}^n), stowarzyszone z trójkami (Q, φ, c) złożonymi z formy kwadratowej $Q : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$, formy liniowej $\varphi : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ i stałej $c \in \mathbb{R}$. Struktury te opisuje

Definicja 1. We wprowadzonym powyżej zapisie **funkcją kwadratową na \mathbb{E}^n stowarzyszoną z (Q, φ, c)** nazywamy odwzorowanie

$$F_{(Q, \varphi, c)} := Q + \varphi + c : \mathbb{E}^n \rightarrow \mathbb{R} : x \mapsto Q(x) + \varphi(x) + c.$$

Kwadryka w \mathbb{E}^n stowarzyszona z (Q, φ, c) to poziomicą

$$K_n(Q, \varphi, c) := F_{(Q, \varphi, c)}^{-1}(\{0\}).$$

Zachodzi fundamentalne

Twierdzenie 1. Przyjmijmy dotychczasowy zapis i niechaj $B_Q : \mathbb{R}^n \times \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}$ będzie symetryczną formą dwuliniową stowarzyszoną z Q wedle formuły

$$\forall x \in \mathbb{R}^n : Q(x) = B_Q(x, x).$$

Ileokroć istnieje wektor $x_* \in \mathbb{R}^n$ spełniający równanie

$$(1) \quad \varphi = -2B_Q(x_*, \cdot),$$

istnieje ruch euklidesowy $(R, x_*) \in O(\mathbb{R}^n, \delta) \times \mathbb{R}^n \equiv \text{SISO}(n)$ i stowarzyszony z nim układ współrzędnych ortogonalnych

$$(Y^1, Y^2, \dots, Y^n) : \mathbb{E}^n \rightarrow \mathbb{R}_n$$

o początku w x_* powiązany z wyjściowym (standardowym) układem współrzędnych

$$(X^1, X^2, \dots, X^n) : \mathbb{E}^n \rightarrow \mathbb{R}_n : (x^1, x^2, \dots, x^n)^T \mapsto (x^1, x^2, \dots, x^n),$$

$$x_i \equiv X_i((x^1, x^2, \dots, x^n)^T), \quad i \in \overline{1, n}$$

(o początku w 0) poprzez transformację afiniczną (zapisaną dla $x_*^j \equiv X^j(x_*)$, $j \in \overline{1, n}$)

$$Y^i = (R^{-1})^i_j (X^j - x_*^j), \quad i \in \overline{1, n},$$

w którym kwadryka $K_n(Q, \varphi, c)$ jest miejscem geometrycznym równania

$$(S) \quad : \quad \sum_{i_+=1}^p \lambda_{i_+} (Y^{i_+})^2 - \sum_{i_-=p+1}^{p+q} \lambda_{i_-} (Y^{i_-})^2 + c - B_Q(x_*, x_*) = 0$$

o stałych współczynnikach $\lambda_{i_\pm} \in \mathbb{R}_{>0}$, przy czym $(p, q) \in \mathbb{N} \times \mathbb{N}$ jest sygnaturą Q . W szczególności więc jeśli pośród wektorów x_* określonych powyżej istnieje taki, który spełnia równość

$$B_Q(x_*, x_*) = c,$$

kwadrykę $K_n(Q, \varphi, c)$ w odnośnym układzie współrzędnych opisuje równanie

$$(sS) \quad : \quad \sum_{i_+=1}^p \lambda_{i_+} (Y^{i_+})^2 - \sum_{i_-=p+1}^{p+q} \lambda_{i_-} (Y^{i_-})^2 = 0.$$

W przeciwnym przypadku, tj., gdy równanie (1) nie ma rozwiązania, istnieje ruch euklidesowy $(S, o_*) \in O(\mathbb{R}^n, \delta) \times \mathbb{R}^n \equiv \text{SISO}(n)$ i stowarzyszony z nim układ współrzędnych ortogonalnych

$$(Z^1, Z^2, \dots, Z^n) : \mathbb{E}^n \longrightarrow \mathbb{R}_n$$

o początku w o_* powiązany z wyjściowym (standardowym) układem współrzędnych (X^1, X^2, \dots, X^n) (j/w) poprzez transformację afiniczną (zapisaną dla $o_*^j \equiv X^j(o_*)$, $j \in \overline{1, n}$)

$$Z^i = (S^{-1})^i_j (X^j - o_*^j), \quad i \in \overline{1, n},$$

w którym kwadryka $K_n(Q, \varphi, c)$ jest miejscem geometrycznym równania

$$\sum_{i_+=1}^p \mu_{i_+} (Z^{i_+})^2 - \sum_{i_-=p+1}^{p+q} \mu_{i_-} (Z^{i_-})^2 + \mu Z^{p+q+1} + c - B_Q(o_*, o_*) = 0$$

o stałych współczynnikach $\mu_{i_\pm} \in \mathbb{R}_{>0}$ i $\mu \in \mathbb{R}^\times$, zatem w układzie otrzymanym z tego ostatniego poprzez przesunięcie

$$Z^i \longmapsto Z^i + \mu^{-1} (c - B_Q(o_*, o_*)) \delta^i_{p+q+1} =: \frac{\mu}{|\mu|} U^i, \quad i \in \overline{1, n}$$

jego początku równanie to przyjmuje prostszą postać

$$(bS) \quad : \quad \sum_{i_+=1}^p \nu_{i_+} (U^{i_+})^2 - \sum_{i_-=p+1}^{p+q} \nu_{i_-} (U^{i_-})^2 + U^{p+q+1} = 0$$

ze stałymi współczynnikami $\nu_{i_\pm} \equiv |\mu|^{-1} \mu_{i_\pm} \in \mathbb{R}_{>0}$.

Dowód: Funkcję kwadratową $F_{(Q, \varphi, c)}$ możemy zapisać w terminach współrzędnych standardowych jako

$$F_{(Q, \varphi, c)} = b_{ij} X^i X^j + f_i X^i + c,$$

gdzie $b_{ij} = b_{ji}$ (wzgl. f_i) są elementami macierzy

$$\mathbb{B}_Q \equiv [B_Q]_E$$

formy dwuliniowej B_Q (wzgl. formy liniowej φ) w bazie standardowej \mathbb{R}^n . Istnienie x_* pozwala przepisać powyższe w nowych współrzędnych

$$\tilde{Y}^i := X^i - x_*^i, \quad i \in \overline{1, n}$$

w zredukowanej postaci

$$\begin{aligned} F_{(Q, \varphi, c)} &= b_{ij} (\tilde{Y}^i + x_*^i) (\tilde{Y}^j + x_*^j) + f_i (\tilde{Y}^i + x_*^i) + c \\ &= b_{ij} \tilde{Y}^i \tilde{Y}^j + (2b_{ij} x_*^i + f_i) \tilde{Y}^j + c + b_{ij} x_*^i x_*^j + f_i x_*^i \\ &\equiv b_{ij} \tilde{Y}^i \tilde{Y}^j + (2B_Q(x_*, \cdot) + \varphi) (\tilde{Y}^i(\cdot) e_i) + c + (2B_Q(x_*, \cdot) + \varphi)(x_*) - B_Q(x_*, x_*) \\ &= b_{ij} \tilde{Y}^i \tilde{Y}^j + c - B_Q(x_*, x_*), \end{aligned}$$

która prowadzi wprost do tej postulowanej, a to na gruncie Twierdzenia Widmowego odniesionego do operatora symetrycznego (więc normalnego) \mathbb{B}_Q , stwierdzającego istnienie macierzy (ortogonalnej zmiany baz) $R \in O(\mathbb{R}^n, \delta)$ o własności

$$\mathbb{B}_Q = R \cdot \text{diag}(\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n) \cdot R^{-1}.$$

Nieistnienie x_* implikuje, w szczególności, nieodwracalność macierzy \mathbb{B}_Q , a zatem istnienie niezerowej podprzestrzeni $\text{Ker } B_Q \subset \mathbb{R}^n$ o dopełnieniu ortogonalnym $\text{Ker } B_Q^\perp$ (względem euklidesowego iloczynu skalarnego $(\cdot | \cdot)_\delta$ zadawanego przez δ),

$$\mathbb{R}^n = \text{Ker } B_Q \oplus \text{Ker } B_Q^\perp.$$

Z powyższym rozkładem ortogonalnym przestrzeni \mathbb{R}^n jest związana (zupełna) para rzutów prostopadłych $(P_Q, \text{id}_{\mathbb{R}^n} - P_Q)$, z których pierwszy jest rzutem na $\text{Ker } B_Q \equiv \text{Im } P_Q$ wzdłuż $\text{Ker } B_Q^\perp$.

Oznaczywszy wektor kolumnowy utworzony ze współczynników f_i rozkładu φ w bazie dualnej do E symbolem

$$\phi = (f_1, f_2, \dots, f_n)^T,$$

związanym warunkiem

$$\forall x \in \mathbb{R}^n : \varphi(x) \equiv (\phi|x)_\delta,$$

dokonyjemy rozkładu (prostopadłego)

$$\phi = \phi_0 + \phi_1,$$

$$\phi_0 \equiv P_Q(\phi), \quad \phi_1 \equiv (\text{id}_{\mathbb{R}^n} - P_Q)(\phi)$$

i stwierdzamy istnienie wektora $o_* \in \mathbb{R}^n$ o własności (zapisanej w terminach $\sigma_*^j = X^j(o_*)$ i $\phi_1^j = X^j(\phi_1)$)

$$2b_{ij} \sigma_*^j + \delta_{ij} \phi_1^j = 0,$$

czyli – równoważnie –

$$(2) \quad 2B_Q(o_*, \cdot) + \varphi \circ (\text{id}_{\mathbb{R}^n} - P_Q) = 0,$$

co oznacza, że w nowych współrzędnych

$$\tilde{Z}^i := X^i - o_*^i, \quad i \in \overline{1, n}$$

funkcja kwadratowa $F_{(Q, \varphi, c)}$ przepisuje się w postaci (otrzymanej analogicznie jak poprzednio)

$$F_{(Q, \varphi, c)} = b_{ij} \tilde{Z}^i \tilde{Z}^j + (\varphi \circ P_Q)_i \tilde{Z}^i + c + \varphi \circ P_Q(o_*) - B_Q(o_*, o_*).$$

Oczywiście przy rozwiązywaniu równania (2) składową o_* z podprzestrzeni $\text{Ker } B_Q$ można położyć równą zeru, a wówczas otrzymujemy prostszą postać funkcji

$$F_{(Q, \varphi, c)} = b_{ij} \tilde{Z}^i \tilde{Z}^j + (\varphi \circ P_Q)_i \tilde{Z}^i + c - B_Q(o_*, o_*).$$

W tym momencie wystarczy po raz kolejny przywołać Twierdzenie Widmowe dla operatora symetrycznego B_Q , aby skonstatować istnienie macierzy (ortogonalnej zmiany baz) $S \in O(\mathbb{R}^n, \delta)$ o własności

$$B_Q = S \cdot \text{diag}(\mu_1, \mu_2, \dots, \mu_n) \cdot S^{-1},$$

przy czym zawsze możliwy jest wybór takiej bazy ortogonalnej w podprzestrzeni własnej $\text{Ker } B_Q \equiv V_0(B_Q)$, której pierwszym elementem (o indeksie $p+q+1$) jest wektor dualny do formy $\varphi \circ P_Q$, a wówczas w nowych współrzędnych

$$Z^i = (S^{-1})^i_j \tilde{Z}^j, \quad i \in \overline{1, n},$$

otrzymujemy postulowaną postać $F_{(Q, \varphi, c)}$ z $\mu \equiv (\varphi \circ P_Q)_i S^i_{p+q+1} \neq 0$. □

Ażeby w pełni zrozumieć terminologię stosowaną w odniesieniu do kwadryk stowarzyszonych z funkcjami kwadratowymi redukowanymi do dwóch strukturalnie odmiennych postaci: (S) (i podpostaci (sS)) oraz (bS) z tezy Tw. 1, potrzebujemy jeszcze

Definicja 2. Przyjmijmy zapis Def. 1. **Środkiem symetrii** kwadryki $K_n(Q, \varphi, c)$ nazywamy dowolny punkt $x_s \in \mathbb{E}^n$ o własności

$$(\text{Sym})(x_s) \quad : \quad \forall x \in \mathbb{E}^n : (x \in K_n(Q, \varphi, c) \iff 2x_s - x \in K_n(Q, \varphi, c)).$$

Zbiór środków symetrii będziemy oznaczać symbolem

$$C(K_n(Q, \varphi, c)) \equiv \{ x_s \in \mathbb{E}^n \mid (\text{Sym})(x_s) \}.$$

Bez trudu dowodzimy

Twierdzenie 2. Przyjmijmy dotychczasowy zapis. Każdy punkt $x_* \in \mathbb{E}^n$ spełniający Równ. (1) jest środkiem symetrii odnośnej kwadryki. W szczególności więc kwadryki stowarzyszone z funkcjami kwadratowymi redukowalnymi (w sposób zdefiniowany w treści Tw.1) do postaci (S) mają środek symetrii, skąd też ich nazwa – są to **kwadryki środkowosymetryczne**. Te spośród nich, które można sprowadzić do postaci (sS), nazywamy **stożkowymi**, gdyż zawierają x_* , a wraz z dowolnym punktem $x \in K_n(Q, \varphi, c)$ także prostą łączącą ten punkt z x_* .

Dowód: Oczywiście. □

Mamy też nieco mniej oczywiste

Twierdzenie 3. Przyjmijmy dotychczasowy zapis. Kwadryki stowarzyszone z funkcjami kwadratowymi redukowalnymi (w sposób zdefiniowany w treści Tw.1) do postaci (bS) nie mają środka symetrii, skąd też ich nazwa – są to **kwadryki bez środka symetrii**, zwane też **parabolicznymi**.

Dowód: Rozważmy definiującą kwadrykę $K_n(Q, \varphi, c)$ funkcję kwadratową $F_{(Q, \varphi, c)}$ w zapisie zredukowanym (bS). Zauważmy, że więzy

$$F_{(Q, \varphi, c)}^{-1}(\{0\}) = K_n(Q, \varphi, c)$$

można rozwikłać ze względu na współrzędną $u \equiv U_{p+q+1}$ czyniąc współrzędne $U_{j \neq p+q+1} \in \mathbb{R}$ zmiennymi niezależnymi, przebiegającymi swobodnie pełen zakres \mathbb{R} , od których ta pierwsza zależy funkcjonalnie wedle formuły (zależność of zmiennych $U_{k > p+q+1}$ jest trywialna)

$$u = f(U_{i_+}, U_{i_-}, U_{k > p+q+1}), \quad f(U_{i_+}, U_{i_-}, U_{k > p+q+1}) = \sum_{i_- = p+1}^{p+q} \nu_{i_-} (U^{i_-})^2 - \sum_{i_+ = 1}^p \nu_{i_+} (U^{i_+})^2.$$

Z powyższego zapisu wynika jasno, że punktu $x_0 \in \mathbb{E}^n$ o współrzędnych $U_{i_+}(x_0) = 0 = U_{i_-}(x_0)$, $(i_+, i_-) \in \overline{1, p} \times \overline{p+1, p+q}$ i (w konsekwencji) $u(x_0) = 0$ należą do kwadryki,

$$x_0 \in K_n(Q, \varphi, c).$$

Odnosząc do dowolnego z nich definicyjną własność środka symetrii, stwierdzamy (wobec liniowości funkcji współrzędniowych), że także

$$2x_s \in K_n(Q, \varphi, c),$$

wobec czego z równości (definicyjnej), zapisanej dla dowolnego $x \in K_n(Q, \varphi, c)$,

$$\begin{aligned} u(2x_s) - u(x) &= \sum_{i_- = p+1}^{p+q} \nu_{i_-} (U^{i_-}(2x_s))^2 - \sum_{i_+ = 1}^p \nu_{i_+} (U^{i_+}(2x_s))^2 \\ &+ \sum_{i_- = p+1}^{p+q} \nu_{i_-} (U^{i_-}(x))^2 - \sum_{i_+ = 1}^p \nu_{i_+} (U^{i_+}(x))^2 \\ &- 4 \left(\sum_{i_- = p+1}^{p+q} \nu_{i_-} U^{i_-}(x_s) U^{i_-}(x) - \sum_{i_+ = 1}^p \nu_{i_+} U^{i_+}(2x_s) U^{i_+}(x) \right) \end{aligned}$$

wyprowadzamy tożsamość

$$u(x) = 2 \left(\sum_{i_- = p+1}^{p+q} \nu_{i_-} U^{i_-}(x_s) U^{i_-}(x) - \sum_{i_+ = 1}^p \nu_{i_+} U^{i_+}(2x_s) U^{i_+}(x) \right).$$

Zauważmy jednak, że ilekroć $x \in K_n(Q, \varphi, c)$, do kwadryki należy też punkt „sprzężony” $x' \in \mathbb{E}^n$ o współrzędnych związanych ze współrzędnymi x relacją

$$U^{i_\pm}(x') = -U^{i_\pm}(x)$$

(istnienie takich par (x, x') wynika ze swobody zmienności zmiennych niezależnych), z której już wynika relacja

$$u(x') = u(x).$$

Jednakowoż w świetle wyprowadzonej powyżej tożsamości jest zarazem

$$u(x') = -u(x),$$

co prowadzi do wniosku

$$u(x) = 0,$$

sprzecznego z wyjściowym założeniem o (nieredukowalnym) typie rozważanej kwadryki. \square

Na koniec wprowadzimy jeszcze pojęcia kwantyfikujące własności symetrii rozpatrywanych geometrii. Oto więc mamy

Definicja 3. Przyjmijmy dotychczasowy zapis i niechaj $K_n(Q, \varphi, c)$ będzie kwadryką w przestrzeni afinicznej \mathbb{E}^n . Oś ortogonalnego układu współrzędnych normalizującego postać funkcji kwadratowej definiującej $K_n(Q, \varphi, c)$ (czyli sprowadzającego ją do jednej z postaci **normalnych**: (S), (sS) lub (bS)) będąca osią symetrii (odbiciowej) kwadryki, tj. taka, w której odbicie (prostopadle) dowolnego punktu kwadryki przeprowadza tenże punkt na punkt kwadryki, jest nazywana **osią główną kwadryki** $K_n(Q, \varphi, c)$. **Cięciwa kwadryki** $K_n(Q, \varphi, c)$ to odcinek prostej w \mathbb{E}^n , którego końce należą do kwadryki i którego żaden punkt wewnętrzny nie ma tej własności. **Hiperpłaszczyzna średnicowa kwadryki** $K_n(Q, \varphi, c)$ sprzężona z daną cięciwą, to taka, która przecina na równe połowy wszystkie cięciwy równoległe do tejże. Ilekroć hiperpłaszczyzna ta przecina definiującą ją cięciwy prostopadle, jest ona hiperpłaszczyzną symetrii (odbiciowej) kwadryki, zwaną **hiperpłaszczyzną (średnicową) główną kwadryki** $K_n(Q, \varphi, c)$.

Poniżej zilustrujemy wszystkie (nietrywialne) rozważone powyżej ewentualności.

Zadanie 1. Określ typ kwadryki $K_3(Q, \varphi, c)$ stowarzyszonej z trójką

$$Q : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^1, x^2, x^3)^T \longmapsto 2(x^1)^2 + 2(x^2)^2 + 3(x^3)^2 - 2x^1x^2,$$

$$\varphi : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^1, x^2, x^3)^T \longmapsto \frac{3}{\sqrt{2}}(x^1 - x^2),$$

$$c = \frac{1}{2}.$$

Wyznacz jej osie główne, (hiper)płaszczyzny główne i zbiór środków.

Rozwiązanie: ...

\diamond

Zadanie 2. Określ typ kwadryki $K_3(Q, \varphi, c)$ stowarzyszonej z trójką

$$Q : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^1, x^2, x^3)^T \longmapsto (x^1)^2 - 11(x^2)^2 - 8(x^3)^2 + 8x^1x^2 - 20x^1x^3 + 28x^2x^3,$$

$$\varphi : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^1, x^2, x^3)^T \longmapsto 18x^1 + 36x^2 - 54x^3,$$

$$c = -9.$$

Wyznacz jej osie główne, (hiper)płaszczyzny główne i zbiór środków.

Rozwiązanie: ...

\diamond

Zadanie 3. Określ typ kwadryki $K_3(Q, \varphi, c)$ stowarzyszonej z trójką

$$Q : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^1, x^2, x^3)^T \longmapsto 7x^1x^2 + 2x^2x^3 + 2x^1x^3,$$

$$\varphi : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^1, x^2, x^3)^T \longmapsto -x^1 - x^2 - 4x^3,$$

$$c = -6.$$

Wyznacz jej osie główne, (hiper)płaszczyzny główne i zbiór środków.

Rozwiązanie: ...

◇

Zadanie 4. Określ typ kwadryki $K_3(Q, \varphi, c)$ stowarzyszonej z trójką

$$Q : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^1, x^2, x^3)^T \longmapsto 280(x^1)^2 + 343(x^2)^2 + 7(x^3)^2 - 700x^1x^2 - 100x^1x^3 + 152x^2x^3,$$

$$\varphi : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^1, x^2, x^3)^T \longmapsto 780x^1 - 1110x^2 - 120x^3,$$

$$c = 720.$$

Wyznacz jej osie główne, (hiper)płaszczyzny główne i zbiór środków.

Rozwiązanie: ...

◇

Na zakończenie zostawiamy Czytelnikowi zagadnienie do samodzielnego rozważenia i rozwiązania.

Zadanie domowe 1. Określ typ kwadryki $K_3(Q, \varphi, c)$ stowarzyszonej z trójką

$$Q : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^1, x^2, x^3)^T \longmapsto 10(x^1)^2 + 19(x^2)^2 + 7(x^3)^2 + 20x^1x^2 + 28x^1x^3 - 8x^2x^3,$$

$$\varphi : \mathbb{R}^3 \longrightarrow \mathbb{R} : (x^2)^T \longmapsto 48x^1 - 24x^2 + 114x^3,$$

$$c = 144.$$

Wyznacz jej osie główne, (hiper)płaszczyzny główne i zbiór środków.

Powodzenia!